

ԱՄՍՈՒԱՅ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

1909 ԹՈՒԱԿԱՆԸ

Դժբաղտութիւնը մարդուն հնարագէտ է դարձնում։ Հրէական ազգը դարձերից 'ի վեր մատնուած է Թափառաշրջիկ կեանք վարելու։ Նա ցրուել է աշխարհիս շուրջը գրեթէ բոլոր երկիրներ և յարմարուելով իր զրութեան՝ սկսել է մտածել իր դժբաղտ վիճակի մասին, և իրօք գտել է այն ճանապարհը, որ տանում է դէպի ազգերի բարեկեցութիւն և քաղաքակրթութիւն։ Ուսում և դրամ— անհ հրէական ազգի նպատակը, որին հասնելու համար նա իր հնարագիտութեամբ և ճարպիկութեամբ գտել է նաև այդ երկուսն էլ ձեռք բերելու հնարը։ Դրամ ձեռք բերելու գաղտնիքը հրէան գտել է վաճառականութեան մէջ։ Այսօր հրէից գլխաւոր պարագմունքն այդ է և դրանով շատ տեղ կարողացել է իր համար բարեկեցիկ վիճակ ստեղծել և դեռ իր ապագայի համար էլ մտածել։ Նա հիմնել է «Ալիանս Իսրայէլիդ» անունով մի համահրէական ընկերութիւն, որ, կարելի է ասել, հրէական ազգի փրկութեան խարիսխն է։ «Ալիանս Իսրայէլիտ»-ը մի հսկայական-ընկերութիւն է ամբողջ հրէութեան համար, որի նպատակն է օժանդակել աշխարհիս ամեն կողմ գտնուած հրէաների տնտեսական և մտաւորական զարգացման։ Մեր նպատակից դուրս է նկարագրել այստեղ այդ վիթխարի ընկերութեան մանրամասնութիւնները, ասենք սակայն, որ նա իր բարերար ազդեցութիւնը տարածել է ամեն կողմ և հեռաւոր հրէական վերածնութեան գաղափարը նրա էական նպատակներից մէկն է կազմում։

1909 թուականը արկածալից տարի եղաւ հայերի համար, որ ունէր իր լաւ և առաւելապէս իր վատ կողմերը. 1909 թուի հայոց համար բերած աղէտներից մեծագոյնը՝ մեր Ռուսիոյն հարստութեան որրանի՝ Կիլիկիայի հարուստ հողաբաժին Ադանայի հայազգաբնակութեան բարբարոսական ջարդն էր, որ պատմութեան մէջ պէտք է մնայ իբրև անշնչելի կոթող հայկական անխոհեմութեան և թիւրքական վայրագութեան: 1909 թուի աղէտների թուին պէտք է վերագրել Ադանայի և հայկական ուրիշ ներքին գաւառների անբերրութիւնը, սովը, աղքատութիւնը, երկրագործութեան, խաշնարածութեան և արհեստների անկումը, կուսակցական անմիտ երկպառակութիւնները ու մանաւանդ այդ ամենի ձեռքից լքուած տարագրութիւնը բուն հայրենիքից, մանաւանդ դէպի նոր աշխարհը— Ամերիկա, ուր հայութիւնը կարծէք երկրորդ հայրենիք է ստեղծել իւր համար...

Ազգի այս դժբախտ կացութիւնը մեր մամուլի մէջ հարց է յարուցել հրէական յիշեալ «Ալիանս Իզրայելիդ»-ի նման մի ընկերութիւն կազմելու, անկախ քաղաքական նպատակներից, որ մի կենտրոնական գանձարան լինէր՝ աշխարհիս ամեն կողմ և մանաւանդ հայրենի հողի վրայ քաղաքակրթութիւն տարածելու և ժողովրդի բարեկեցութեան օգտակար լինելու:

Այդ հարցին արտասահմանեան լրագիրները նուիրել են մի քանի յօդուածներ և խնդիրը, ինչպէս երևում է, հերթական խնդիր է դառել, որի լուծման համար մտածում են հանճարեղ գլուխներ: Օրինակ. «Բիւզանդիոն» լրագիրը գտնում է, որ հրէական «Ալիանս Իզրայելիդ»-ին կարող է փոխարինել Նզիպտոսի Կայիրէ քաղաքում 1906 թուի ապրիլ 15-ին հիմնած «Հայկական բարեգործական ընդհանուր Միութիւնը», որ իրօք մի շատ համակրելի ընկերութիւն է բազմաճիւղ նպատակներով: Այդ ընկերութիւնը հիմնեց Պողոս Նուպար փաշան, ինքը մի խոշոր գումար նուիրաբերելով և այս կարճ ժամանակում յաջողել է նա իր գործունէութիւնն այնպէս ընդարձակել, որ Տաճ-

կահայաստանի շատ քաղաքների ու աւանների զպրոցներին ու որբանոցներին նպաստներ է բաշխել և երեք տարուայ մէջ մօտ 4000 ոսկի ծախք արել—անշուշտ մի աննշան դումար հայ աւերակ կեանքին շունչ և կենդանութիւն տալու համար:

Ուրիշները այդ համազգային ընկերութեան յարմար պաշտօնը ուզում էին տալ Պարիզի «Հայկական ընդհանուր միութեան», որ հիմակուհիմայ ներհայանում է որպէս մէկը այն բազմաթիւ հայ ընկերութիւններից, որոնք ասուպի պէս բսնում են հայկական հողի վրայ և դեռ չը ծաղկած՝ թոռմում:

Նման «ընդհանուր միութիւններ» գրեթէ ամիսը մէկ կազմում են ամեն կողմ առանց իրանց տիտղոսի գաղափարին ծառայելու:

Մեզ մօտ, ռուսահայերիս մէջ, այդ պաշտօնը ներկայումս կատարում է Կովկասեան հայոց բարեգործական ընկերութիւնը, բայց սրա տուած արդիւնքն էլ ռուսահայ չքաւոր ազգաբնակութեան վերին աստիճանի աղքատութեան ու տգիտութեան նկատմամբ այնքան աննշան է, որ կարիք կայ ամեն քաղաքում և ամեն գիւղում մի մի այդպիսի ընկերութիւն հիմնելու:

Այդպիսի մի միաք, սակայն, սրանից մի քանի տարի առաջ, ծագեց Թիֆլիզում մի խումբ ազգայինների մէջ՝ կազմել «Հայկազեան միութիւն» անունով մի հայկական Ալիանս Իզրայէլիտ», ամենաընդարձակ ծրագրով, որ ընդգրկում էր ռուսահայ, տաճկահայ, պարսկահայ ժողովուրդը և բոլոր հայկական գաղութները: «Հայկազեան միութեան» նպատակը պարզ քաղաքակրթական էր. ամեն հայ պարտաւոր էր իրան անդամ համարել այն միութեան և ամեն հայ իր լուծան գցել նրա մէջ: Նա պէտք է տարածէր հայերի մէջ ուսում, գիտութիւն, արհեստներ, արուեստներ, երկրագործութիւն, տնտեսագիտութիւն, վաճառական գիտութիւններ ևն ևն, ամեն մէկ ճիւղի համար պատշաճաւոր հաստատութիւններ և հիմնարկութիւններ բանալով:

Գաղափարը այնքան ոգևորիչ էր և զրաւիչ, կարիքն այնքան ժամանակակից և պահանջը ստիպողական, որ խնդրի մշակութիւնը իր շուրջը խմբեց Թլֆլիզի հայ մշտածող դասի անազին բանակ: Մասնաժողովը մանրամասն ծրագիր մշակեց և պատրաստեց և հենց որ պատրաստ էր այն պատշաճաւոր իշխանութեան առաջարկելու, այն անձը՝ որին յանձնուած էր այդ մասին հոգալ, անփոյթ գտնուեց, իր ուշքը նուիրեց հայոց բարեգործական ընկերութեան ծրագրի փոփոխման և գործին նուիրուած բանակը իրան գտաւ անել վիճակի մէջ: Իրերի այդ վիճակից օգտուեց մեր յայտնի գրագէտներից մէկը, վերցրեց դրա ծրագիրը, տարաւ Բագու և այնտեղ մի գեղեցիկ օր հրատարակուեց «Բագուի հայոց կուլտուրական միութիւնը»: Սակայն այս մասին մենք կխօսենք մի այլ անգամ:

Ուրեմն մի անգամից առաջ եկան երկու նման հաստատութիւններ՝ Կովկասի Հ. Բ. Ը. և Բագուի Հ. կուլտ. միութիւնը:—Կարողացան արդեօք դրանք կամ կարող կը լինին «ալիանս իզրայիլիտ» ի դերը խաղալ հայ ամուլ և ամայի իրականութեան մէջ—վերին աստիճանի կասկածելի է, որքան էլ որ համակրելի նպատակներ ունենային երկուսն էլ:

Մենք համամիտ ենք արտասահմանեան մամուլի այն օրգաններին, որոնք կարծում են, որ եղած բոլոր ցանկալի և գործող ընկերութիւնները միմիայն տեղական բնոյթ ունին, և ոչ մէկը նոցանից կոչուած չէ համահայկական գործունէութիւն ունենալ յայտնի պատճառներով: Ուստի և հասունացած խնդիր է արդէն և ժամանակի պահանջ ստեղծել մի մեծ «միութիւն», խաղաղ քաղաքակրթական նպատակներով մի ընկերութիւն, որ նպատակ ունենայ ազգային ամեն տեսակ աղէտների առաջ հսկայական օգնութիւն հասցնել թշուառ ժողովրդին և ուժեղ կերպով մղել արդի կորչող հայութիւնը դէպի լոյս և գիտութիւն և տնտեսական ապահովութիւն: